

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI: 5-6
1987-1988

İstanbul, 1993

KADI BÜRHÂNEDDİN'İN ŞİİRLERİNDE HAYATI İLE İLGİLİ UNSURLAR

Doç. Dr. N. Pekolcay

Kadı Bürhaneddin'in hayatının değişik bir akışı mevcuttur. Bu sebeple de şiirlerinde değişik yönler bulunmaktadır. Şiirlerindeki husûsiyetler, yaşadığı süre içindeki hâdiseler yönünde tâkibedilirse, kişiliği ve şâirliği daha belirli bir şekilde ortaya konulabilir. Bu da, iki kısım içinde nisbeten kolay anlaşılır bir durum göstermektedir:

1. Teknik yön;
2. İç örgü veya muhtevâ.

1. Kadı Bürhaneddin'in şiirlerinde kullandığı değişik tekniği incelemeye girmeden önce, onun hayatındaki değişik safhaları gözden geçirmekte fayda vardır.

745 (1345)'te Kayseri'de doğduğu ve Oğuzların Salur boyundan Kayseri kadısı Şemseddin Mehmed'in oğlu olduğu bilinmektedir. Salur oymağından halk topluluklarının Sivas civarında ve Hârizm'de mevcudiyetlerinden XIV. yüzyıl kaynakları bahsettiğine, Kadı Bürhaneddin'in de Divan'ında atalarının Anadolu'ya yerleştiklerine dâir kayıtlar bulunduğu göre, cediti itibâriyle 'de Sivas'lı sayabileceğimiz Kadı Bürhâneddin'in babası hakkında geniş bilgimiz yoktur. Annesinin, Selçuklulardan ileri gelen bir şahsiyetin, Celâleddin Mahmud Müstevfi'nin oğlu Abdullah Çelebi'nin kızı olduğu bildirilmektedir. Fakat, Bürhâneddin çok küçükken annesini kaybettiğine göre, onun üzerinde annesinin te'sirinden bahsedilemez gibi görünüyor.

Kadı Bürhâneddin'in babası kültürlü bir çevrede yetişmiştir. Babasının babasının Eretna beyliğinin bânisi Alâeddin Eretna zamanındaki Kayseri vâililiği sırasında Eretna beyliği ile Memlûkler arasında elçilik ettiği de kaydediliyor. Kaynakların verdiği bilgi kısmen de doğru olsa, kadılık makamını işgal etmiş kişiler Kadı Bür-

Cevir ohları ki gamzen gönül evine atar
 Manıcık (mançık) taşlarıdır ki yönü Turhâl'a dürür

(Divan, s. 227, 5-6)

1394'teki Erzincan seferiyle ilgili görülen beyitleri de vezin kalıplarının ve kelimelerinin seçilişi yönünden dikkat çekicidir:

Hâlünî göreli cânım azm-i Hindustân ider
 Gönlümlü âcebleme ger kasd-ı Erzincân ider
 Rûm ilin yûzün göreli gönülüm yurd eyledi
 Göreli gözüni likin azm-i Türkistân ider

(Divan, s. 183, 5-6)

2. Birçok kaynağın 800 (1398)'de Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürüldüğünü kaydettiği Kadı Bürhâneddin'in şiirlerinin tekniği iç örgüsüne uygun olduğu gibi, kullandığı mecazlarla ortaya koyduğu san'atlar ve mazmunlar da onun üstün bir şâir olduğuna delil teşkil eder.

Kadı Bürhâneddin'in edebiyatımız içindeki kişiliğini şu esaslar etrafında toplayabiliriz:

A. Türkün cengâver ve temiz rûhunu Divan nazımının şekil ve nevîleri içine ustaca yerleştirmiştir:

Câna cân virmeyenün nê cânı var
 Can virênün âdiyile sâni var

Er kişinün mêtai erlik olur
 Cevherinün la'lilê mercâm var

(Divan, s. 600, 14-15)

B. Kelimeye bağlı san'atlara –hareketli zekâsının icâbı– bol yer vermiştir:

Yine işbū süsamiş can bir denize teşnedür
Şol denize teşnedür ki size bize teşnedür
Can ki sîrâb oldı âna ben nicēsi can didüm
Can didüğüm oldurur ki bir azize teşnedür
Teşnedür kaddiñ siniñ benüm yürēğüm kāmına
Şöyle ki düşmen yürēğine bu nize teşnedür
La'l leblêrüne kanlar yüreğüm ger süsadı
N'öla her nesne cihanda yine çize teşnedür

(Divan, s. 116, 2)

C. Tetkik konusu ettiği ilim ve san'at dallarının terimlerine şiirlerinde geniş yer vermiştir:

Meger Nevruz gelmişdür musavver
Ki olmuşdur cihan yine münevver
Yüzün devrinde sergerdân olalı
Urur bu nüh felek öla söz uzun
Şeker dirsem lebün öla mükerrer
Elüm İrerse bendine gisünun
Nê bendüm vârisê olsun muharrer

(Divan, s. 63, 1-5)

D. Gezip yürüdüğü yerlerdeki tabiat manzaralarından aldığı intibâları nazmının içinde görmek mümkündür.

Devletinden kaçan olur hâkisâr
Âşık olur mâşuhundan sermisâr
Himmetümüz ki âlemde gezer
N'öhsar Amasyâ vü ya Nikisâr

(Divan, 588, 10-12)

E. Tasavvufî istılahlara ve dinî konulara da yer ayırmıştır:

Işk erf oldur ki ol mest òla mest
 Niçe kí nist òla ol hest òla hest
 Niçe kí başı göğe İrerİse
 Yärenler arasında pest olâ pest

(Divan, s. 595, 5-6)

Kangı candâ od varİse ah bilür
 Başda ne yazılmışın ol Şah bilür
 Can girİpdır ışkı yölına Anuñ
 N'ola cihânın İşin Allah bilür

(Divan, s. 600, 8-9)

SONUÇ OLARAK

1. Kadı Bürhâneddin'in şiirleri, gördükleri, tahsil ettikleri nisbetinde geniş; hayâl ve hissettikleri nisbetinde de derindir.

2. O, hem tekniği, hem de iç örgüsü kuvvetli şiirler meydana getirebilmiştir. Bu yeteneği de, sağlam karakterli bir Türk olması ile ilgilidir.

KAYNAK ve TETKİKLERİ

Aziz Esterâbâdf, **Bezm ü rezm**; Gibb, **History of Ottoman Poetry**, I, 204 v. dd. 214 v.d., VI, 16; L. Levonyan, **Kadı Bürhâneddin'in gazel ve rubâiyâtından bir kısmı ve tuyuğları** (İstanbul, 1922); **Kadı Bürhâneddin Divan'ı** (TDK, İstanbul, 1944); M. Tâhir, **Osmanlı müellifleri** (İstanbul, 1955), I, 396; Halil Edhem, **Düvel-i İslâmîye** (İstanbul, 1928); s. 384-388; Ahmed Tevfik, **Kadı Bürhâneddin (Tarih-i Osmânîye Encümeni mecmuası**; İbn Arabşah, **Acâibü'l-makdûr** (Mısır, 1285), s. 83; Hoca Sâdeddin, **Tâcü't-tevârfh**, I, 133; II, 410; Ali Nihad Tarlan, **Kadı Bürhâneddin'de ta-savvuf (Türk dili ve edebiyatı dergisi**, İstanbul, 1959, sayı 9; 1960, sayı 10, 1961, sayı 11); Kadı Bürhâneddin, **İksîrû's-saadât fi esrâri'l-ibâdât** (Bürhâneddin'in Sivas'ta hazırladığı eser); aynı müellif, **Tercihü't-tavzfih**; **İslâm Ansiklopedisi**, **Kadı Bürhâneddin maddesi**; Yaşar Yücel, **Kadı Bürhâneddin Ahmed ve devleti** (Ankara, 1970); Ali Alpaslan, **Kadı Bürhâneddin Divan'ından seçmeler** (İstanbul, 1977 ve orada gösterilen diğer kaynak ve tetkikler).